

**UNIVERSITATEA NAȚIONALĂ DE APĂRARE
„CAROL I”**
Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate

Mihai-Ștefan DINU

**COMPONENTA ETNICO-RELIGIOASĂ
A CONFLICTELOR**

Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”
București, 2005

**Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
DINU, MIHAI-ȘTEFAN**

**Componenta etnico-religioasă a conflictelor/
Mihai-Ștefan Dinu. - București: Editura Universității
Naționale de Apărare „Carol I”, 2005**

Bibliogr.

ISBN 973-663-290-3

39.2

© Toate drepturile asupra prezentei ediții sunt
rezervate Universității Naționale de Apărare „Carol I”

- Lucrarea a fost discutată în ședința Consiliului Științific al CSSAS

ISBN 973-663-290-3

CUPRINS

Introducere	5
1. Precizări conceptuale.....	7
2. Conflictul	12
3. Identitatea	17
3.1. <i>Identitatea culturală.....</i>	17
3.2. <i>Formarea identității religioase.....</i>	17
3.3. <i>Conflictul etnico-religios .....</i>	21
4. Rezolvarea conflictelor de natură etnico-religioasă.....	25
Concluzii și propuneri	27
Bibliografie	30

Introducere

Din punct de vedere al analizei de securitate, la început de secol XXI, conflictele reprezintă o preocupare majoră a comunității internaționale. În condițiile în care lumea de astăzi se transformă din ce în ce mai mult, sub efectele procesului de globalizare, există nevoia de identificare atentă a tuturor aspectelor pe care le implică acest proces. Totul, de la din ce în ce mai strânsa interconectivitate globală economică (cu toate celelalte aspecte legate de aceasta – rețele IT, financiare, comerciale), ce atrage după sine necesitatea implementării de politici care să reglementeze noile realități, până la tendința de segmentare a unor state, observată în ultimele decade, face ca mediul actual de securitate să fie caracterizat drept fluid și complex, ceea ce poate demonstra confirmarea opiniei exprimate de majoritatea specialiștilor în domeniu, și anume că mediul global suferă o stare de reșezare, de reconfigurare și re poziționare a principalilor actori ai eșichierului internațional și de reconstrucție sau, după caz, construcție a unor structuri instituționale (în plan național, regional și mondial), pentru a fi cât mai adecvat adaptate noilor condiții ale acestei ordini în profundă schimbare. În acest mediu, este normal să apară stări conflictuale, generate de înseși noile condiții sau, mai exact spus, de procesul de adaptare la aceste condiții.

Sistemul global se reformează, căutând ca fiecare subsansamblu al său să fie cât mai puțin vulnerabil în fața riscurilor, pericolelor și amenințărilor, atât cele clasice, cât și, în special, cele nou apărute (unele dintre acestea fiind doar variante mutante ale celor deja cunoscute), care, într-un mod pervers, urmează același proces rapid de adaptare la condițiile acestei lumi în transformare.

Întreaga istorie scrisă a umanității a demonstrat, în ciuda evidențelor, mai degrabă, o respingere a conflictului și nevoia de pace. Probabil că fiecare generație și-a avut teoriile ei

privind conflictul, încercând să ajungă la cauzele și condițiile apariției și dezvoltării acestuia. Foarte posibil ca tot ceea ce se putea spune despre conflict să se fi spus deja, elementele de noutate putând fi, poate, doar în cazul apariției și întrebuințării unor arme sau tactici noi, dar, în general, situațiile apariției conflictului, deși diverse, par a se încadra în tipare perene: existența unui conducător slab, un stat sau o comunitate cu ambiții mărețe. Argumentele în favoarea acestei afirmații nu lipsesc, iar pentru a vedea cât de puțin s-au schimbat natura și caracteristicile conflictului, putem face apel la discursurile politicianilor din “Războaiele polineziene”, scrise acum aproape 2500 de ani de către Tucidide.

1. Precizări conceptuale

La ora actuală, într-un mediu de securitate caracterizat, conform majorității specialiștilor, de starea de haos, cea mai pregnantă tendință este de a crea elemente politice, militare și economice stabile, la scară globală, pe fondul unei populații diverse din punct de vedere geografic, etnic, cultural. De aceea, această tendință trebuie să reprezinte, printre altele, și valorile diversității ideologice și culturale.

Cea mai mare parte a literaturii de specialitate din domeniul analizelor de securitate aparținând ultimei jumătăți a secolului XX nu pare a acorda o atenție sporită dimensiunii culturale a securității naționale, de cele mai multe ori aspectele culturale (etnie, religie, limbă etc.) fiind tratate în cadrul dimensiunii sociale. Dar schimbările petrecute pe scena internațională la cumpăna dintre milenii au obligat atât comunitatea științifică, cât și factorii de decizie politică și militară să acorde o mai mare atenție acestui domeniu.

Drept pentru care, în analiza noastră, vom considera separat dimensiunea culturală față de cea socială, dar nu vom neglija influențele pe care fiecare dintre acestea le are asupra celeilalte, fapt normal, de altfel, din moment ce sistemul securității naționale este considerat unul interdependent (domeniile politic, militar, economic, social, cultural și de mediu nefiind entități de sine stătătoare, procesele petrecute la fiecare nivel produc, după caz, mutații la nivelul întregului sistem).

Dimensiunea culturală a securității se preocupă de susținerea, în limitele unor condiții de evoluție normală, elementelor tradiționale de limbă, identitate, obiceiuri etnice și religioase. „Locul” de manifestare a dimensiunii culturale a securității apare la nivelul interrelaționării securității individuale cu securitatea națională, în sensul că indivizii sau

grupurile substatale, în cazul nostru grupurile etnice sau religioase, pot deveni o problemă de securitate națională, comportamentul acestora devinând spre acțiuni teroriste, separatiste, revoluționare etc.

Întrucât statele sunt unități dominante, securitatea națională este o problemă centrală, atât în cazul referirii ei la stat, cât și în aplicarea ei mai directă la elementele sale etnoculturale și religioase. Permeabilitatea statelor, atât la ideile, cât și la popoarele asociate cu alte state, se resimte și în ceea ce privește delimitările dintre securitatea internă și cea națională. Dispar astfel distincțiile între localnici și străini, stat și guvern, politică internă și internațională, iar uneori chiar și simplul schimb de idei și de comunicare poate duce la amenințări culturale semnificative politic (cum este cazul reacției fundamentalistilor islamiști la penetrarea ideilor occidentale în lumea arabă). Problemele de limbă, religie și tradiție culturală dețin un loc important în ideea de stat și pot avea nevoie să fie apărate sau protejate în cazul „importurilor” culturale, atât de seducătoare de multe ori.

Securitatea culturală depinde de capacitatea de susținere a elementelor tradiționale de limbă, identitate, obiceiuri etnice și religioase și, de aceea, amenințările vor proveni, mai degrabă, din interior decât din exterior. Dacă cultura locală este slabă sau mică, ar putea avea efecte negative asupra securității până și unele contacte întâmplătoare.

În demersul de a delimita domeniul cultural al securității, pentru început, vom reda accepțiunile cele mai des întâlnite ale unor termeni precum cultură, civilizație, etnie etc.

În ceea ce privește cultura, ca noțiune, aceasta este multinuanțată și multifacetată în sensurile sale. Consultarea literaturii de specialitate asupra subiectului a scos la iveală sute de definiții diferite. Departe de a fi o dovadă de lipsă de unitate, acest fapt poate reprezenta expresia variată, complexă a diferitelor aspecte și factori ce constituie cultura, privită ca

totalitatea cunoștințelor și a comportamentelor (tehnice, economice, rituale, religioase, sociale, lingvistice etc.) care caracterizează o societate umană.

Uneori, în lucrări de etnologie, mai poate fi întâlnit ca sinonim pentru etnie, trib, societate sau civilizație. În ciuda faptului că au existat diverse încercări de a defini cât mai precis termenul, astăzi, există nenumărate abordări în ceea ce privește înțelesul noțiunii (Kluckholm și Kroeber au identificat, numai la nivelul anului 1952, circa 300 de definiții).

Acest caracter complex al culturii a făcut ca, nu de puține ori, aceasta să fie confundată cu civilizația, dar o egalitate de sens între cele două noțiuni este exclusă, din moment ce majoritatea specialiștilor acordă termenului „civilizație” nuanțe de etnocentrism, el putând desemna starea la care au ajuns la un moment dat unele culturi în decursul istoriei.

În unele viziuni, ceea ce distinge o civilizație de alta este „revoluția urbană”, adică apariția orașului, văzut drept centru de activități ceremoniale, economice și politice (G. Childe). Uneori, prin civilizație se înțelege o stare a unei societăți, caracterizată de trăsături culturale specifice (paleolitică, elenistică, industrială). De asemenea, termenul este frecvent utilizat în sensul de arie culturală (regiune geografică incluzând mai multe etnii care, deși diferite, au o serie de trăsături culturale asemănătoare sau comparabile). Pentru o mai bună înțelegere a acestui aspect vom apela în continuare la redarea definiției termenului „etnie” (etnic, etnicitate - *ethnie*, *ethnique*, *ethnicité* (fr.); ethnic group, ethnos, ethnicity (engl.); provenit din gr. Ethnos-popor, națiune). Cuvântul a fost introdus de Vacher de la Pouge, în 1867, pentru a uni rasa și cultura în aceeași entitate care, în folosirea curentă, ar reprezenta o grupare de indivizi aparținând aceleiași culturi (aceeași limbă, aceleași datini etc.), recunoscându-se,

desemnându-se și acționând cu conștiința acestei apartenențe. Se mai numește și „grup etnic”.

Noțiunea de etnie, înțeleasă ca revendicarea apartenenței la o colectivitate specifică (etnie sau trib), vizavi de un alt grup social, rămâne totuși ambiguă, întrucât preia pe cont propriu o diviziune ce poate reflecta o ordine administrativă, politică sau antropologică impusă; în acest sens este comparabilă cu noțiuni de tipul „negritudine” sau „indianitate”. Atitudinea membrilor unei comunități care, raportând formele culturale și faptele sociale străine la cele pe care le cunosc, le judecă potrivit propriilor lor norme și, estimând că, de fapt, cultura lor este superioară sau preferabilă oricărei alteia, le disprețuiesc și le condamnă este cunoscută în lucrările de specialitate drept „etnocentrism”(etnocentric, ethnocentrisme, ethnocentrique (fr.); ethnocentrism - engl.), cuvântul fiind introdus de W. Sumner, în lucrarea „Folkways”.

Acest tip de atitudine este în multe dintre cazuri o atitudine generatoare de tensiuni care se pot acutiza, dezvoltându-se până la stadiul de conflict, conflictul putând demonstra, în aceste condiții, o inadaptare a ordinii sociale a unui grup/comunități la evoluția societății.

Dar, pentru că în lucrarea de față ne vom concentra în special asupra conflictelor etnico-religioase, vom pune accentul pe aspectele religioase și modul în care acestea pot influența evoluția unui conflict, părerea noastră fiind că nu s-a căzut încă de acord de o manieră certă asupra rolului religiei în conflictele etnice, sau a rolului său în politică sau în societate, în general. Există opinii ce o plasează drept un factor central, altele care consideră că influența religiei este slabă sau chiar lipsește. Această ultimă părere, conform căreia religia nu e importantă, a dominat științele sociale cea mai mare perioadă a secolului XX. Teorii precum cea a modernizării în științele politice și a secularizării în sociologie și-au avut originea în furnizarea unei științe sociale care să ofere fundamente raționale, științifice

pentru societate și politică. Acestea ar fi trebuit să înlocuiască fundamentele etnice și religioase ale societății și politicii de până atunci.

Dorind să ne îndepărtăm de concepții greșite, deformate, am considerat că cel mai direct mod de a identifica rolul religiei în evoluția conflictului este de a urmări interacțiunea sa cu un aspect mai îndelung cercetat¹, al scenei globale, și anume conflictul etnic. Destul de frecvent, religia și etnicul sunt grupate împreună (binomul etnico-religios²), dar am considerat că, pentru a putea evalua rolul religiei în conflicte, fiecare factor trebuie considerat independent.

---

¹ Lucrările de specialitate privind conflictele etnice au abundat în ultimii zece ani, situația internațională permițând dezvoltarea analizei acestui aspect. Dacă vom considera numai conflictele din spațiul fostei Iugoslavii, literatura ce s-a ocupat de studiul acestora este extrem de vastă.

² În ceea ce privește grupurile, termenul etnico-religios va desemna, pe parcursul lucrării, acele minorități etnice care aparțin altor religii sau confesiuni decât grupul majoritar.

2. Conflictul

Din punct de vedere sociologic, conflictul este prezent în toate sistemele sociale, de la nivel interindividual, până la nivel internațional. Conflictul se referă la situația în care capacitatea unei comunități de a stinge situațiile tensionate prin mecanisme de reglare precum structurile autorității statale sau de clan este limitată sau redusă până la absență, permițând, astfel, părților implicate să recurgă la violență.

Definirea termenului a fost făcută de diverși specialiști ai domeniului, însă, păstrându-ne în cadrul schițat anterior, putem afirma că conflictul apare din incompatibilitatea reciprocă a obiectivelor uneia sau mai multor părți, iar mecanismele eficiente necesare pentru mediere nu există. Părțile pot fi state sau comunități diferite existente pe teritoriul aceluiași stat.

Condițiile de apariție a conflictului sunt în mod frecvent date de:

- regimuri corupte, represive sau nelegitime;
- state slabe, corupte, decăzute;
- existența unor acțiuni discriminatorii îndreptate spre alte grupuri etnice sau sociale;
- lipsa existenței unui cadru legal, necesar unei mai bune gestionări a diferențelor culturale, etnice sau/și religioase;
- comunități religioase active politic care au un discurs ostil sau separatist;
- conflicte înghețate din perioada Războiului Rece;
- transformări bruște la nivel politic și economic;
- lipsa sau sărăcia resurselor (apă, teren arabil);
- prezența unor cantități însemnate de arme și muniție;
- relații regionale tensionate.

Durata în timp a acestor lipsuri și exploatarea lor de către anumite elite politice conduc la izbucnirea acțiunilor violente.

Aceste cauze se pot diferenția, însă, în funcție de spațiul în care apar. Ele pot fi clasificate în cauze apărute la nivel global, nivel regional și național, astfel:

- La nivel global:

- dorința de dominare la nivel politic, etnic și/sau religios;

- persecuții, actuale sau trecute, ale anumitor grupuri politice;

- existența (promovarea) unor strategii și politici globale, sau în ajutorul procesului globalizării, care accentuează starea de sărăcie și inegalitățile sociale;

- conjugarea eforturilor militare și politice pentru realizarea unor obiective globale comune.

- La nivel regional:

- traficul de arme și droguri;

- degradarea mediului;

- dislocări de populație;

- traficul uman;

- lipsa locurilor de muncă și a unei șanse reale la educație;

- ca efect al globalizării, mai precis al liberei circulații a bunurilor, se poate întâmpla ca produsul local să fie blocat, ceea ce ar duce la absența finanțelor, ce poate fi o cauză de conflict.

- La nivel național:

- diferențe acute în ceea ce privește oportunitățile economice, politice, sociale sau culturale ale unor grupuri/comunități, din cauza concentrării puterii numai în jurul unor anumite grupuri/comunități;

- tensiuni etnice sau religioase;

- lipsa instrumentelor necesare rezolvării pe cale pașnică a eventualelor conflicte, ceea ce poate demonstra o slabă dezvoltare democratică și o guvernare inadecvată;

- absența unei societăți civile active, capabilă de a deține un rol însemnat în luarea deciziei pe plan național;

- moștenirea istorică.

Actorii conflictului

Deși nu există șabloane perfecte, nici un conflict neavând similarități exacte cu un altul, putem considera existența câtorva elemente a căror dinamică trebuie urmărită îndeaproape.

Părțile implicate în conflict pot fi constituite din grupuri, entități sociale sau indivizi. În situația în care dinamica conflictului este mai complexă, înțelegând prin aceasta implicarea mai multor indivizi sau grupuri, identificarea părților implicate devine un obiectiv major, acest fapt fiind facilitat de identificarea intereselor puse în joc.

În funcție de aceste interese, părțile implicate își asumă diferite roluri, cu un grad mai scăzut sau mai ridicat de implicare în cadrul conflictului.

Astfel, pot exista părți cu interese directe, foarte dinamice în scopul promovării și îndeplinirii acestor interese. Acestea sunt *actorii principali*.

Actorii secundari sunt aceia care beneficiază de pe urma unui asemenea eveniment și pot, de asemenea, decide în a avea sau nu un rol activ sau de a participa în procesul de luare a deciziei. Rolul major al actorilor secundari consistă în faptul că pot influența cu ușurință direcția unei înțelegeri, fie în sensul împiedicării, fie în cel al constrângerii, pentru găsirea unui acord.

Actorii terțiari apar în scenă pentru a ajuta la stingerea conflictului, aducându-și contribuția prin ajutorul oferit în scopul îmbunătățirii relațiilor dintre părțile implicate în

conflict. Caracteristica principală a terților trebuie să fie imparțialitatea, în acest scop netrebuind să aibă vreun interes în deplasarea conflictului.

Motivele conflictului sunt legate, în general, în mod direct, de interesele părților implicate și pot fi în legătură cu resursele, puterea, identitatea.

Există situații când asemenea motive sunt greu de identificat, părțile implicate urmărind interese periferice acestora, fie că sunt prea implicate pentru a vedea aceasta, fie pentru că dispun de un grad de vulnerabilitate pe care îl consideră mult prea ridicat pentru a-și mai putea exprima adevăratele interese.

În principal, motivele conflictului pot căpăta două forme: motive în directă legătură cu interesele părților și motive ce implică valori. Astfel, introducem alți doi termeni: *conflictul de interese* și *conflictul de valori*.

Vorbim despre conflict de interese atunci când părțile implicate realizează valoarea însemnată a unor funcții, roluri sau resurse, dar apar neînțelegeri în legătură cu cine trebuie să o dețină sau să o controleze.

Conflictul de valori apare atunci când percepțiile părților implicate diferă în mod profund.

Dacă motivele conflictului sunt declarate, atunci vom putea identifica mai ușor ceea ce își doresc părțile implicate, adică vom cunoaște obiectivele acestora.

Alți factori cu rol major în evoluția conflictului

Dinamica evoluției unui conflict implică factori politici, sociali, economici, instituționali (factori structurali) și valori, scopuri, interese și motivații (factori relaționali) diferite aflate în contradicție.

Analiza atentă a desfășurării majorității conflictelor a scos în evidență factorii sau combinația de factori principali ce conduc la apariția conflictului. Este vorba despre resurse

(distribuția teritoriului, a finanțelor, surselor de energie, a alimentelor etc.), putere (deținerea controlului, care, în termeni politici, se traduce prin acces și participare la procesul decizional), identitate (caracteristici culturale, lingvistice, etnice și religioase ale indivizilor/grupurilor), valori (credințe fundamentale, conservate în sisteme de guvernare, prin ideologie, religie).

3. Identitatea

3.1. Identitatea culturală

Prin natura sa, identitatea culturală nu este caracteristică condițiilor de evoluție globală actuală, în speță globalizării. Dacă cultura este fluidă, expresie a naturii umane, se înnoiește, se rafinează, se îmbogățește, dar întotdeauna se păstrează și se transmite din generație în generație, identitatea culturală este de multe ori cerută și folosită în interesul național.

Entitățile culturale sunt numeroase, fragmentate și interrelaționate, determinate de nenumărate criterii de tradiție, credințe asemănătoare și solidaritatea locurilor.

Naționalismul, ca sistem de credințe și valori culturale, cunoaște doar re izbucniri sub forme „machiate”, religiile ca sisteme de cultură generează fenomene de revitalizare cu proporții impresionante și neașteptate.

Religia poate juca, din acest punct de vedere, două roluri: ca vehicul al politicii (vizibilă în state mahomedane și în eforturile asertive față de prozelitism și expansiune) și ca nevoie a individului de a-și defini identitatea.

3.2. Formarea identității religioase

Religia corespunde și unei forme de identitate, cu un puternic impact în societate și chiar în viața politică a unui stat sau regiuni, cu precădere în contextul unui conflict cultural. Ce anume a dus la creșterea religiozității și a conflictelor religioase în multe țări?

Folosim aici termenul religie în două sensuri înrudite, dar distincte. Primul se referă la instituții, oficialități religioase, ca și la grupuri sociale și mișcări al căror scop este de a se exprima în problemele ce privesc religia; cel de-al doilea, cel

spiritual (religia oferă modele de comportament social și individual). În ultimă accepțiune, religia are mai mult de a face cu ideea de transcendență, de sacru, limbaje și practici care organizează lumea în termeni ce reprezintă sacrul.

Dacă luăm în calcul doar ultimii 20 de ani, putem observa cu ușurință o creștere a influenței religiei asupra politicii în multe regiuni de pe glob. Convingerea conform căreia dezvoltarea și răspândirea urbanizării, educației dezvoltării economice, a gândirii științifice și mobilității sociale ar diminua poziția socio-politică a religiei nu a fost valabilă.

Prăbușirea ideologiei comuniste în societățile industriale din Europa și din Asia Centrală a favorizat renașterea mișcărilor religioase. Spațiul sacru ocupat decenii de-a rândul de Liderul Suprem și de Partidul-Stat tinde să fie cucerit, mai cu seamă în Asia Centrală, de Allah. Și în statele europene postcomuniste, bisericile dominante și sectele caută să „decupeze” spații importante din Sacru.

Credințele religioase pot lua forme politice, prin sprijinul puternic pe care îl aduc etnicității și prin asocierea lor cu valori transcendente, prin care societatea ar căpăta o direcție, coeziune, virtute și stabilitate. Folosirea valorilor religioase poate duce însă la manifestări cu caracter fundamentalist, la stabilirea unor strategii prin care credincioșii tind să-și conserve identitatea ca grup sau popor, în fața unui real sau presupus atac al celor care aparent îi amenință. Uneori asemenea atitudini defensive se pot transforma în acțiuni politice ofensive care duc la alterarea mediului social, politic și chiar a celui economic.

Trebuie subliniat, în analiza noastră, rolul foarte important pe care îl poate avea religia asupra stabilității statelor și a relațiilor internaționale în ceea ce privește instituțiile, practica vieții politice, dar și rolul Bisericii (și aici includem, se înțelege, toate religiile, confesiunile, cultele religioase), pentru că, asemenea religiei, Bisericile pot deveni instrumente ale

mișcărilor naționaliste, prin intermediul „bisericii naționale” sau „bisericii patriei”, propagându-se politici revizioniste, deformându-se politica creștină, deturnându-i spiritul umanitar în organizații ecleziastice naționaliste cu caracter mesianic, și prin naționalismul de dreapta și stânga, care militează pentru apărarea „neamului”, „a altarului sfânt al patriei”, înfățișând o viziune sacralizată exclusivist-ortodoxă a Istoriei.

Religia se intersectează cu politica (mai ales cu cea naționalistă) pe căi ce țin de istoria particulară și traiectoriile de dezvoltare a societăților individuale, fie ele tradiționale sau moderne. În societatea tradițională, relația dintre religie și politică este una foarte apropiată. Puterea politică este sprijinită de credințele și practicile religioase, în timp ce treburile politice pătrund în interiorul sferei religioase. Alături de identitatea etnico-lingvistică și culturală, identitatea religioasă continuă să definească astăzi popoarele, să le apropie sau să le dezbine. „Perspectivei unei lumi uniforme, guvernate de ideile abstracte ale raționalismului – releva Ignacio Ramonet – naționaliștii i-au opus niște particularisme sacralizate: pământul, limba, religia, sângele. Naționalismul iese la iveală cu furie de fiecare dată când amenință să se impună utopia unei societăți universale și perfecte. Comunismul internaționalist era una din aceste utopii, așa cum este acum cea a pieței fără granițe și a universalismului economic, care impune pretutindeni aceleași norme de producție și același stil de viață”³.

Dar care sunt perspectivele asupra conflictului, așa cum reies ele din scrierile celor trei religii monoteiste majore?

Toate cele trei religii monoteiste au modele similare de dezvoltare, care creează entități cu predispoziție spre conflict, indiferent de locul ocupat de violență în sistemul de valori al fiecărei religii. Predispoziția pentru raporturi conflictuale provine din faptul că:

- ✓ toate trei religiile au fost inițiate de lideri vizionari ale căror acțiuni au dus la formarea unor comunități religioase – politice;

- ✓ aceste religii dispun de un profund și de nezdrcinat sens al „Istoriei Sacre”, care transcende granițele naționale, definind viziunea și ethosul unui popor;

- ✓ fiecare dintre aceste religii s-a format în opoziție cu alte comunități religioase-politice: Moise și-a condus poporul din Egipt ridicându-l pe Iahve contra zeilor egipteni și a faraonului; Isus a fost răstignit de forțele imperiale romane cu sprijinul liderilor religioși conservatori ai Ierusalimului, titlul său de „Rege al iudeilor” punându-l în stare de conflict cu autoritatea Cezarului, laică și religioasă; Mohammed și discipolii săi au folosit toate resursele religioase și politice pentru a-i aduce sub ascultarea lui Allah pe toți „păgânii” și structurile lor politice.

Așadar, nucleul identitar al fiecăreia din cele trei religii monoteiste a fost format în contextul controverselor cu alte comunități politico-religioase. Această orientare spre opoziție poate avea aspecte negative prin predispoziția către conflicte religioase.

Modelele de formare a identității conduc către câteva trăsături care fac greu de controlat conflictele religioase:

- ✓ tendința de a „privi” în istorie, văzând conflicte actuale ca similare sau ca extensie a unei lupte ce aparține „istoriei sacre”;

- ✓ folosirea frecventă a modelelor sau contextelor biblice pentru a descrie conflicte actuale;

- ✓ resentimentele apărute în legătură cu realizările religioase și politice ale unui grup pot genera temeri legate de persecuțiile îndurate în fazele inițiale, când comunitatea de credincioși era în formare;

³ Ignacio RAMONET, **Geopolitica haosului**, București, Editura Doina, 1998, p. 97.

✓ din cauza scopului singular al religiilor monoteiste, e dificil ca acestea să coexiste fără ca una dintre ele să nu se impună sau să-și pretindă superioritatea;

✓ acțiunile agresive împotriva „celorlalți” sunt mult mai ușor de realizat, pentru că fazele inițiale ale fiecărei comunități religioase au abundat în situații conflictuale;

✓ pentru fiecare grup, supraviețuirea și mărturisirea credinței sunt fundamentate pe ideea de sacrificiu și suferință (Exilul / Holocaustul - evrei, persecuție / crucificare – creștini, Micul Jihad / Marele Jihad – musulmani);

✓ Credința fiecărei religii este fundamentată pe loialitatea alternativă pentru oricare dintre structurile politice sub care trăiesc. Această loialitate alternativă apare frecvent în prim-plan, în încercarea de a forma un stat religios: o republică islamică, un Israel iudaic, o Americă creștină, o uniune eurasiatică slav – ortodoxă etc.

3.3. Conflictul etnico-religios

Analiza modernă de securitate recurge la o gamă diversificată de indicatori, metode și tehnici de diagnoză și prognoză locală, regională și globală. În contextul său, pe lângă coerența economico-socială, raporturile de putere și de amicitie/inamicitate, cunoașterea factorului etnico-religios este esențială pentru stabilitatea stării de securitate în anumite spații, în diferite momente ale derulărilor internaționale.

Faptul că un conflict implică o minoritate etno-religioasă schimbă dinamica conflictului. În conflictele religioase, nivelul discriminărilor și al revendicărilor de natură politică și culturală este ridicat, fiecare dintre acestea putând constitui cauzele unui protest etnic sau ale mobilizării grupului. Un alt aspect implicat este acela al autodeterminării, care poate constitui cauza primară a conflictului etnico-religios.

Așa cum am observat și în primul capitol al acestei lucrări, foarte des, termeni precum „conflict etnico-religios”, deși frecvent folosiți în lucrări de specialitate, sunt ambigui. Acest fapt se întâmplă și din cauză că se poate induce ideea unei legături profunde și de neseplat între religios și etnic, în sensul că religia poate fi percepută ca sursa primară a acestor stări de fapt.

Totuși, departe de a reprezenta sursa, religia este, în realitate, în cele mai frecvente cazuri, un instrument, un paravan pentru interese etnice sau naționaliste, trecute sau viitoare.

Dar, pentru o mai bună viziune asupra acestui tip de conflict, vom aplica teoria generală a conflictului, prezentată anterior, tipului de față.

Deși multă vreme factorul etnic și cel religios nu au fost considerate adevărate probleme ale securității naționale, la momentul în care s-a constatat că aveau potențial de a inflama o stare de tensiune sau conflict între state, modul de abordare a acestor factori a fost reconsiderat, iar acest lucru se întâmplă încă de la sfârșitul anilor ‘70, din cauză că apariția religiei ca trăsătură majoră a unui conflict a fost total neașteptată, atât de către mediul academic, cât și de factorii decizionali. Primul șoc major a fost la momentul revoluției islamice iraniene, iar de atunci a început să devină limpede că religia, ca factor în conflict, începe să joace un rol important, dacă nu în provocarea unor conflicte, atunci în exprimarea lor. Pentru că, cel mai frecvent, religia apare în conflict precum o marcă a etnicității.

Aparținând dimensiunii culturale a securității, factorii etnic și religios capătă o importanță majoră în analiza de securitate, spațiul de manifestare al securității culturale situându-se la nivelul interrelaționării securității individuale cu securitatea națională, în sensul că indivizii sau grupurile substatale, în cazul nostru grupurile etnice sau religioase, pot

deveni o problemă de securitate națională, comportamentul acestora degenerând spre acțiuni teroriste, separatiste, revoluționare etc.

Condițiile suficient necesare pentru transformarea religiei în factor de generare a conflictelor armate pot fi: existența într-un spațiu, la un moment dat, a unor puternice discriminări religioase⁴; combinarea discriminărilor religioase cu cele etnico-culturale și politice și cu decalajele economico-sociale; prozelitismul religios agresiv și violent; fundamentalismul religios, cu precădere islamic etc.

Factorii care stimulează și agravează conflictele religioase: polaritatea sistemului politic (cristalizarea și funcționarea unei puteri centrale omnipotente și exclusiviste); instituții politico-administrative slabe, ineficiente, corupte, nefuncționale; gradul slab de materializare a coerenței social-economice (decalaje sociale periculoase, grefate pe tribalism, regionalism, antagonisme etno-culturale și religioase); diferențe de status; slăbiciunile regimului democratic, ale societății civile și anemica dezvoltare a spiritului public; un grad sporit de inamicizie între grupările etno-religioase din frontierele unui stat sau între state ori între provincii din state diferite; orizonturi de așteptare lipsite de realism ale unor grupuri religioase ori etno-culturale și religioase, cu percepții nejuste ale oportunităților și amenințărilor; degradarea sau prăbușirea așteptărilor unor grupuri etno-culturale și religioase; intervenții externe (armate, politice, religioase, teroriste, fundamentaliste) în state sau complexe regionale de securitate; tradiția istorică; voința de conflict etc.

Există, însă, și **factori inhibitori** ai unor potențiale conflicte etnico-religioase. Dintre aceștia, se cuvine să

---

⁴ Discriminarea religioasă – acțiunea de limitare sau interzicere a practicilor religioase (a nu se face confuzia cu discriminarea politică sau economică a minorităților religioase).

menționăm: existența unui regim politic democratic, a pluralismului etnic, religios și cultural; a unei puteri centrale democratice și, de asemenea, a unei administrații publice eficiente; spirit public dezvoltat, societate civilă maturizată; coerență social-economică; status social stabil; grad scăzut de inamicizie între grupurile sociale din stat și dintre state; tradiția istorică; lipsa voinței de conflict.

În cazurile analizate frecvent (Balcani, Caucaz, Asia Centrală și Orientul Apropiat și Mijlociu), conflictele religioase se prezintă arareori în formă pură. În cele mai multe situații, scopurile, obiectivele, formele de materializare ale conflictelor sunt complexe, factorul religios fiind preponderent sau nu. Atunci când apartenența la o religie devine element esențial sau important de identificare a unui grup social (în special a identității naționale), conflictele politico-militare au caracter religios pregnant sau preponderent; și în situația în care grupuri sociale defavorizate în cadrul unor societăți se identifică cu o religie, conflictele violente dintre „favorizați” și „defavorizați” iau forma conflictelor religioase. În societățile cu nivel redus de maturizare a națiunii moderne, religia oferă susținere ideologică pentru crearea unor platforme politice, în vederea realizării unor coeziuni statale sau regionale (acolo unde predomină încă structurile tribale și de clan). Pe de altă parte, anumite grupuri politice internaționale recurg la religie pentru a-și legitima programele și acțiunile „antimondialiste” și „antiimperialiste” (fundamentalismul islamic care brodează pe tema conflictului civilizațional împotriva Occidentului „materialist” și „satanic”).

Putem afirma, deci, că acolo unde religia cultivă aria proprie de credințe spirituale nu apar surse conflictuale, dar în momentul în care trece linia dincolo, încercând să preia roluri ideologice și politice, conflictele sunt iminente.

4. Rezolvarea conflictelor de natură etnico-religioasă

Religia joacă un rol special, atât în generarea, cât și în rezolvarea conflictului. În ceea ce privește conflictul religios, putem distinge două tipuri: conflict apărut asupra rolurilor istorice în comunități și a discriminării; conflict apărut asupra aspectelor doctrinare (ex: musulmani moderați, musulmani extremiști – islamiști). Deseori se creează o combinație periculoasă, cu aspecte de etnic, clasă socială, naționalitate, care se amestecă cu aspectele religioase în moduri în care conflictul nu numai că apare, dar formele sale sunt extrem de violente.

Un conflict etnico-religios poate fi fundamentat doctrinar sau identitar: conflictul religios este parțial un conflict identitar sau, cel puțin, fuzionat cu acesta. De aceea, metodele de rezolvare a conflictului, care au fost dezvoltate pentru a rezolva conflictele identitare, ar putea fi folositoare. Înainte de orice, este necesar să se folosească limbajul religios, pentru o cât mai eficientă comunicare, apoi să se considere faptul că se tratează cu nevoi care nu sunt doar nevoi identitare, ci și de sens, de a fi înțeles, nevoia de respect de sine, nevoia de purificare. În oricare dintre cazuri, o analiză este întotdeauna necesară, chiar dacă uneori se dovedește că procesul necesită mai puțină analiză și implică mai mult elemente de ritual, simbolice.

Apoi, se pune întrebarea: ce înseamnă rezolvarea unui conflict doctrinar, aceasta reprezentând, de fapt, două viziuni asupra lumii aflate în opoziție. Trebuie indivizii convinși să-și abandoneze aceste viziuni sau, mai degrabă, să le reevalueze, oferindu-le o altă lumină în care să le privească, un alt mod de a le exprima?

De asemenea, printre modurile de rezolvare a conflictelor de natură etnico-religioasă putem include și

intervenția internațională, cu cele două forme ale sale: *intervenția politică* – atunci când un stat străin acționează în numele unei minorități aflate pe teritoriul altui stat, furnizând suport ideologic, sprijin financiar nonmilitar, acces la comunicații și piețe externe, trupe de menținere a păcii, instituire blocade - și *intervenția militară* – în acest caz, un stat străin acționând în numele unei minorități, furnizând finanțe pentru echipamente militare, antrenament, consilieri militari, misiuni de salvare, donând sau vânzând echipamente, se angajează în raiduri peste granițe.

Concluzii și propuneri

- Religia joacă azi un rol important, iar una din caracteristicile interesante o constituie procesul de religificare a conflictului. Este cazul conflictelor ce izbucnesc fără ca religia să constituie un motiv evident (cazul Bosniei, sau chiar al conflictului israelo-palestinian). „Forțele beligerante” sunt inițial de natură seculară, iar apoi, pe măsură ce conflictul evoluează, aspectele religioase capătă, prin implicare, o importanță din ce în ce mai sporită. Acest proces are însă fundament în faptul că, în multe cazuri, mobilizarea religioasă constituie un mod de apărare a identității amenințate, iar aceste cazuri au fost evidente în special după sfârșitul Războiului Rece, când, mai întâi, ideologia socialistă, și apoi, cea naționalistă au eșuat. Fenomenul a avut loc datorită nevoii de dezvoltare a unei baze care să constituie apărarea unei identități amenințate. Pe de altă parte, religia constituie un mod prin care anumite comunități se reformează spiritual, pentru a putea contracara sentimentul de vină sau rușine.

- Multe conflicte au la bază credințe, dar cele mai multe rezultă din ciocnirea aspectelor religio-politice ale comunităților aflate în conflict și asocierea lor cu politicile guvernamentale. Religiile „militante”, cu un „prozelitism agresiv”, își educă aderenții în spiritul urii sau adversității față de tot ceea ce constituie „lumea exterioară”. Adepții acestor religii pot recurge relativ simplu la violența armată pentru a-și atinge obiectivele politice, culturale și economice. Chiar și creștinismul a cunoscut – și cunoaște încă – momente de reacție violentă în relațiile intercomunitare sau cu aderenții altor religii (croații catolici – sârbii ortodocși). De aceea, nu putem considera religia, în ansamblul său, ca un factor de inhibare a acțiunilor violente în disputele confesionale și politice. Ordinea internă și internațională trebuie să se raporteze la lege și

instituții, la aranjamente, negocieri, compromisuri, pe căi raționale.

- În afara spațiului euro-atlantic, totuși, subzistă: regimuri teocratice (Iran) sau conduse după „legea islamică” (în Asia și Africa); fenomene de intoleranță religioasă și de prozelitism agresiv; conflicte și războaie justificate pe revendicări religioase etc. Grupuri etno-culturale întregi se individualizează prin apartenența la o religie sau alta și își dispută controlul asupra unor „locuri sfinte” (Ierusalimul, de pildă). Liderii spirituali ocupă poziții influente în societate, îndeosebi acolo unde statul este slab. Sunt și cazuri când societăți întregi în curs de modernizare, în anii ‘50-‘70, au recăzut în „tribalism” (în Africa, dar și în zone din Albania și Caucaz, Indochina, Asia de Sud-Est). De obicei, spațiile în care fenomenul religios este bine reprezentat (cu elemente de fundamentalism) sunt identice cu cele în care persistă suprapopularea, malnutriția, subdezvoltarea etc. Globalizarea și regionalizarea întâlnesc cele mai încăpățânate contestări tocmai în aceste zone de intoleranță, tribalism și subdezvoltare. Condițiile favorabile pentru producerea de destabilizări, crize de securitate internațională, conflicte armate etc. includ, deci, și elemente de ordin etnico-religios. Factorul religios, manipulat de liderii politici, poate amplifica caracterul devastator al conflictelor etnice, soldate, de multe ori, cu depopulări masive. Concomitent, sunt active și tendințe religioase de depășire a adversităților dintre popoare și civilizații și de punere în valoare a acțiunilor ce tind către armonizarea intereselor popoarelor și statelor și către eficientizarea cooperării internaționale.

- Considerăm că astfel de demersuri științifice, având ca obiect factorii etnic și religios, devin din ce în ce mai necesare, deoarece într-o lume, precum cea contemporană, caracterizată de procesul de globalizare, culturile tind să se extindă și să exercite influențe și asupra altor culturi. În astfel de cazuri se pot naște resentimente ce conduc la apariția

manifestărilor de intoleranță, intoleranță care deseori a fost la originea multor tensiuni și conflicte. De aceea, credem că este imperios necesar să propunem ca în procesul de educație să existe programe interdisciplinare în care să poată fi explorate rolurile, mijloacele și fenomenologia generală a religiei. Este vorba de texte și tradiții religioase, mișcări și personalități marcante din aria religiosului, moduri de gestionare a diferitor aspecte conceptuale sau afective, și învățăturile sociale și etice ce se pot desprinde de aici.

Și mai trebuie să ne amintim că astăzi, majoritatea activităților cotidiene se desfășoară în medii multiculturale, fapt facilitat și de progresul tehnologic în aria comunicațiilor și transporturilor, iar studii precum cel de față pot fi puncte de pornire ale unor viitoare demersuri științifice care pot avea la bază însuși procesul de învățământ, unde, datorită diverselor programe de schimb de cadre didactice și studenți, există un mediu propice dezvoltării capacității de comunicare între indivizi provenind din culturi diverse. Acest fapt ar putea facilita diverse inițiative științifice în domeniu, pentru că explorarea culturilor din afara spațiului lor de manifestare este de cele mai multe ori un demers greoi, iar deseori, tocmai din cauza modului ceva mai dificil de abordare, tinde să nu se bucure de o atenție sau audiență sporite.

Bibliografie

- Brzezinski, Zbigniew, *Marea tablă de șah*, Editura Univers Enciclopedic, București, 1999.
- Buzan, Barry, *Popoarele, statele și teama. O agendă pentru studii de securitate internațională în epoca de după Războiul Rece*, Editura Cartier, Chișinău, 2000.
- Ferriell, Giles – *Identitatea, cetățenia și legăturile sociale*, Polirom, 2000.
- Gauchet, Marcel – *Dezvrăjirea lumii*, Editura Științifică, București, 1995
- Gillet, Olivier – *Religie și naționalism*, București, Compania.
- Huntington, Samuel P. – *Ciocnirea civilizațiilor și refacerea ordinii mondiale*, Editura Antet, Oradea, 1998.
- Jelavich, Charles și Barbara – *Formarea statelor naționale balcanice – 1804-1920*, Editura Dacia, 2001, Cluj-Napoca.
- Madjaru, Alexandru – *Originea medievală a focarelor de conflict din peninsula balcanică*, Ed. Corint, București, 2002.
- Malita, George – *Zece mii de culturi, o singură civilizație*, Editura Nemira, 2001.
- Mamina, Alexandru – *Dimensiunea religioasă a gândirii contrarevoluționare franceze*, Ed. Corint, București 2002.
- Mureșan, Mircea; Toma, Gheorghe, *Provocările începutului de mileniu*, Editura Universității Naționale de Apărare, București, 2003.
- Ozunu-Vasile, Mihail; Munteanu, Ioan; Tudor, Iulian; Ciascai, Gheorghe, *Geopolitică și geostrategie*, Studii, București, 2002.
- Nakamura, Hajime – *Orient și Occident*, Editura Humanitas, București, 1997.

- Rădulescu-Motru, Constantin – *Etnicul românesc-Naționalismul*, Editura Albatros, 1996.

- Roy, Oliver – *Noua Asie centrală sau fabricarea națiunilor*, Editura Dacia, 2001, Cluj-Napoca.

*

**** *Biserica în era globalizării*, Facultatea de Teologie Ortodoxă a Universității „1 Decembrie 1918” Alba Iulia, Reîntregirea, 2003

**** Colecția revistei *IMPACT STRATEGIC*, 2001-2004

**** *Revista Fundației Colegiului Național de Apărare* nr.1,2/2000; 1,2/2001; 1,2/2002; 1,2/2003

**** Colecția revistei *Geopolitica*, revista Fundației de Geopolitică “Ion Conea”

*

The Encyclopedia of Politics and Religion. Robert Wuthnow, editor. Washington, D.C. : Congressional Quarterly, 1998

Encyclopedia of World Cultures. Edited by David Levinson. Boston, Mass: G.K. Hall, 1991

EDITURA UNIVERSITĂȚII NAȚIONALE DE APĂRARE
„CAROL I”

Redactor: Corina VLADU
Tehnoredactor: Mirela ATANASIU

Bun de tipar: 19.12.2005
Hârtie: A3   Format: A5
Coli de tipar: 2   Coli editură: 1

Lucrarea conține 32 de pagini
Tipografia Universității Naționale de Apărare „Carol I”

CENTRUL DE STUDII STRATEGICE DE APĂRARE ȘI SECURITATE
Șoseaua Pandurilor, nr. 68-72, sector 5, București
Telefon: (021) 319.56.49
Fax: (021) 319.55.93
E-mail: cssas@unap.ro
Adresă web: <http://cssas.unap.ro>

B. 141/148

C 387/2005